

О. М. Похалюк

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна

АНАЛІЗ ЧИСЕЛЬНОСТІ РАТИЧНИХ ВИДІВ У МИСЛИВСЬКИХ УГІДДЯХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджено стан популяції семи видів ратичних у мисливських угіддях Волинської обл. Популяція сарни європейської нараховує 7,5 тис. голів, що становить 88,2 % від оптимальної. З 1984 по 2015 рр. в угіддях області добуто 6723 особин, середньорічне добування – $220^{±20}$ голів. З 1966 по 2017 рр. чисельність дикої свині змінювалася від 1,29 тис. (1966 р.) до 4,2 тис. голів (1980 р.). Чисельність становить близько 3 тис. голів і перевищує оптимальну на 20 %. З 1989 по 2015 рр. мисливці Волині добули 4351 дику свиню. Поголів'я оленя лісового є незначним і становить понад 300 особин. У 1965 р. у Волинську обл. завезли зубра з Біловезької Пущі (Білорусь). Вид успішно акліматизувався, поголів'я збільшувалось і в 90-х роках ХХ ст. досягло максимальної чисельності – понад 200 голів. З 1992 р. зареєстровано зменшення субпопуляції і в 2016 р. обліковано 12 голів. У 1961 р. оленя плямистого вперше завезено у Волинську обл. З 1992 по 2017 рр. середньорічна чисельність становила $372,9^{±36,2}$ особин, за аналізований період в угіддях області добуто 230 голів, середньорічне добування становило 10 особин. Лось найбільшої чисельності (понад 1,7 тис. голів) досягнув наприкінці ХХ ст. Сучасна чисельність становить близько 500 голів. З 1984 по 2007 р. в угіддях області добуто 1178 лосів. У 2016 р. лань завезено на Волинь та утримується у мисливських угіддях ТзОВ "Веста М".

Ключові слова: ратичні види; чисельність; приріст популяції; добування; Волинська область.

Вступ. Збереження, відтворення та раціональне використання мисливських ресурсів є основним завданням мисливського господарства України. Експлуатація ресурсів диких тварин повинна ґрунтуватися на засадах невиснажливого використання їх популяцій. Однак поголів'я більшості видів характеризується незначною чисельністю, темпи відтворення поступаються більшості європейських країн. Підвищення ефективності та рентабельності мисливського господарства можливе на основі сучасних методів і технологій його ведення (Khoietskiy, 2012). Держава в сучасних умовах не може фінансувати мисливську галузь. Людина, яка не має жодного стосунку до полювання, не повинна зі своїх податків утримувати мисливське господарство, ресурсами якого користуються інші. Мисливець повинен самостійно оплачувати відпочинок і задоволення від полювання (Novikov, 2014).

Основними об'єктами полювання в Україні є кілька видів звірів і птахів (Bondarenko, 1996). Особливою популярністю у мисливців Волині користується полювання на ратичні види. Тому метою дослідження є аналіз ведення мисливського господарства, стану поголів'я ратичних звірів у мисливських угіддях Волинської обл.

Матеріали та методи дослідження. Аналіз стану мисливського господарства та чисельності мисливських звірів Волинської обл. здійснено на основі матеріалів Міністерства статистики України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Державного агентства лісових ресурсів України, літературних джерел (Bondarenko, 1996; Yevtushevskiy, 2009;

Rudyshyn, et al., 1987; Smahol, Sharapa, & Khoietskiy, 2009; Tatarynov, 1973; Khoietskiy, 2012).

Результати дослідження. Площа мисливських угідь Волинської обл. становить 1,453 млн га, з них: лісові – 613 тис. га, що становить 42,2 % від загальної площі угідь, польові – 706,2 тис. га (48,6 %), водно-болотні – 134,0 тис. га (9,2 %). В угіддях Волинської обл. поширені 12 видів мисливських звірів і понад 20 видів птахів. Із ратичних тварин тут зареєстровано сім видів (*Sus scrofa* L., *Cervus elaphus* L., *Alces alces* L., *Cervus nippon* Temm., *Bison bonasus* L., *Capreolus capreolus* L., *Cervus dama* L.). Найпоширенішим видом є сарна європейська (*Capreolus capreolus* L.). Еколого-пластичний вид в Україні поширений у різних природних зонах. На півдні країни заселяє полезахисні насадження, чагарникові та очеретяні зарості по берегах річок і озер. У Карпатах піднімається до субальпійських лук. Типовими біотопами існування є лісові насадження з підростом і підліском, із галявинами. Найкращими умовами для життєдіяльності сарни є мозаїчні угіддя з лук, чагарників, лісів.

За період 1966-2017 рр. в угіддях області найбільшу чисельність поголів'я зареєстровано на початку 70-х років ХХ ст. – 11,0 тис. голів (рис. 1).

У 1966 р. тут обліковано 5,6 тис. сарн. У наступні роки внаслідок приросту, який змінювався від 8,6 % до 18,5 %, популяція збільшилась майже в 2 рази. Сучасне поголів'я нараховує 7,5 тис. голів, що становить 88,2 % від оптимальної. За аналізований період (1966-2017 рр.) середньорічна чисельність сарни становила $7,9^{±0,2}$ тис. особин. З 1984 по 2015 рр. в угіддях області добуто

Інформація про автора:

Похалюк Олег Миколайович, аспірант. Email: pokhaliuk.om@gmail.com

Цитування за ДСТУ: Похалюк О. М. Аналіз чисельності ратичних видів у мисливських угіддях Волинської області. Науковий вісник НЛТУ України. 2017. Вип. 27(6). С. 47–50.

Citation APA: Pokhaliuk, O. M. (2017). Analysis of the Number of Ungulates in the Hunting Grounds of the Volyn Region. *Scientific Bulletin of UNFU*, 27(6), 47–50. <https://doi.org/10.15421/40270609>

6723 особин, середньорічне добування – $220^{±20}$ голів, що становило $2,9^{±0,2}$ % від загальної чисельності поголів'я. За 51 річний період (1966-2017 рр.) зареєстровано 27 років із збільшенням чисельності та 24 роки із зменшенням популяції. Однак середньорічний приріст поголів'я незначний – $5,2^{±0,9}$ %. Згідно з Настановами з упорядкування мисливських угідь (Київ, 2002) для Поліської зони середньорічний приріст сарни становить 15 %. Тобто фактичний приріст у три рази менший, ніж нормативний. У лісових угіддях області щільність популяції становить 12,6 голів на 1000 га, що відповідає оптимальній чисельності виду угіддям III бонітету, тобто угіддям із середніми кормовими і захисними властивостями.

Рис. 1. Чисельність та добування *Capreolus capreolus* у мисливських угіддях Волинської обл.

На чисельність популяції сарни впливають антропогенні, біотичні та абіотичні чинники. Зокрема, у 60-х і 90-х роках ХХ ст., за критичної висоти снігу (35-40 см) та істотних морозів, у мисливських угіддях Волинської обл. реєстрували загибель сарни (Adamovich, & Ojcis, 1963; Khoietskiy, 2012). Істотним чинником, який впливає на приріст і призводить до зменшення чисельності, є браконьєрство. Браконьєрство – полювання, використання диких звірів та птахів з порушенням порядку, встановленого законодавством. Це складне явище, яке формується під впливом чисельних природних і соціальних чинників: видового складу фауни, структури угідь, пори року, погоди, чисельності та соціальної структури населення, сітки доріг, традицій, помилок і недоліків у мисливському законодавстві тощо (Khoietskiy, 2012). З 2005 по 2013 рр. в угіддях області зареєстровано 3088 випадків порушень правил полювання.

Популярним серед мисливців Волині є полювання на дику свиню (*Sus scrofa* L.). Вона заселяє листяні та мішані ліси, болота, заплави рік, трапляється у сільськогосподарських угіддях. Чисельність поголів'я менша, ніж сарни, але більша від інших видів ратичних. З 1966 по 2017 рр. чисельність популяції змінювалася від 1,29 тис. (1966 р.) до 4,2 тис. голів (1980 р.). Сучасна чисельність становить близько 3 тис. голів і перевищує оптимальну на 20 %. За аналізований період середньорічна чисельність була $2,9^{±0,1}$ тис. голів, а щорічне добування – $167^{±17}$ диких свиней (рис. 2).

Загалом, з 1989 по 2015 рр. мисливці Волині добули 4351 дику свиню, що становило $6,2^{±0,5}$ % від загальної чисельності поголів'я і менше від середньорічного приросту за цей період, який становив $7,5^{±1,4}$ %, що значно менше від середньорічного природного приросту, який в умовах Полісся становить 30 %. Щільність популяції – 2,2 голів на 1000 га лісових і польових угідь, що відповідає оптимальній щільності дикої свині в угіддях III.9 бонітету.

Із майже 49 користувачів мисливських угідь, олень лісовий (*Cervus elaphus* L.) поширений на території 15, з

них: 44 % поголів'я трапляється в угіддях державних підприємств лісового господарства, 16 % – Українського товариства мисливців і рибалок і 40 % – в угіддях користувачів з іншою формою власності. Однак, чисельність оленя лісового є незначною. Сучасна чисельність становить понад 300 особин, поширення – мозаїчне. З 1970 по 2017 рр. середньорічна чисельність становила $378,9^{±31,4}$ голів. За період 1992-2017 рр. чисельність змінювалася незначно: з 392 (2001 р.) до 540 голів (2013 р.) (рис. 3). За аналізований період (1970-2017 рр.) зареєстровано 23 роки з приростом, який у середньому становив $11,9^{±2,6}$ %.

Рис. 2. Чисельність та добування *Sus scrofa* у мисливських угіддях Волинської обл.

Рис. 3. Чисельність та добування *Cervus elaphus* у мисливських угіддях Волинської обл.

Середньорічне добування – $4,2^{±0,6}$ голів, що становило $0,8^{±0,1}$ % від загальної чисельності поголів'я.

Природний ареал оленя плямистого (*Cervus nippon* Temm.) охоплює частину південно-східної Азії, а саме: Уссурійський край Росії, Китай, Корейський півострів, Японію. На початку ХХ ст. з метою інтродукції його неодноразово завозили на територію України. Розселений у мисливських господарствах багатьох областей країни. У 1961 р. 16 голів, а за іншими джерелами – в 1963 р. 20 особин, вперше завезено у Волинську обл. в угіддя Цуманського державного лісомисливського господарства (сучасні угіддя ДП "Мисливське господарство "Звірівське") (Yevtushevskiy, 2009; Litus, 1986). Вид в угіддях господарства успішно акліматизувався і в 60-х роках ХХ ст. чисельність оленя досягнула 40-100 голів, а в 70-х роках поголів'я збільшилось і становило понад 200 осіб. Згідно з літературними джерелами у 80-х роках ХХ ст. в угіддях Звірівського та Муравищанського лісництв (ДП "МГ "Звірівське") існувало близько 300 оленів (Rudyshyn, et al., 1987). З 1992 по 2017 рр. зареєстровано збільшення чисельності поголів'я (рис. 4).

За аналізований період (1992-2017 рр.) середньорічна чисельність становила $372,9^{±36,2}$ особин, середньорічний приріст незначний – $9,7^{±1,6}$ %. З 1992 по 2017 рр. в

угіддях мисливського господарства добуто 230 голів, середньорічне добування становило 10 особин, що в середньому становило $3,5^{\pm 0,5}$ % від загальної чисельності поголів'я.

Рис. 4. Чисельність та добування *Cervus nippon* у мисливських угіддях Волинської обл.

У Волинській обл. олень плямистий трапляється в мисливських угіддях шести користувачів. Понад 70 % чисельності поголів'я перебуває в мисливських угіддях ДП "МГ "Звірівське". Зазвичай в угіддях олені тримаються групами по 7-10 особин. Проте, за свідченням егерської охорони, взимку реєструють стада в 50-70 голів. У Звірівському та Муравищанському лісництвах концентрація звірів призводить до надмірного використання підросту та підліску. Щоб зменшити навантаження на насадження, егерська охорона налагодила підгодівлю. У зимовий період звірів підгодовують кукурудзою, силосом, жомом, морквою, сіном та ін. Окрім плямистого оленя, у господарстві поширений олень лісовий. Трапляються гібриди оленя плямистого з лісовим (Adamovich & Ojcis, 1963).

У 1965 р. у Волинську обл. завезли зубрів з Біловезької Пущі: у травні – 10 особин та червні – 5 особин (Tatarunov, 1973). Вони успішно акліматизувалися, поголів'я виду збільшувалось і в 90-х роках ХХ ст. досягло максимальної чисельності – понад 200 голів (рис. 5).

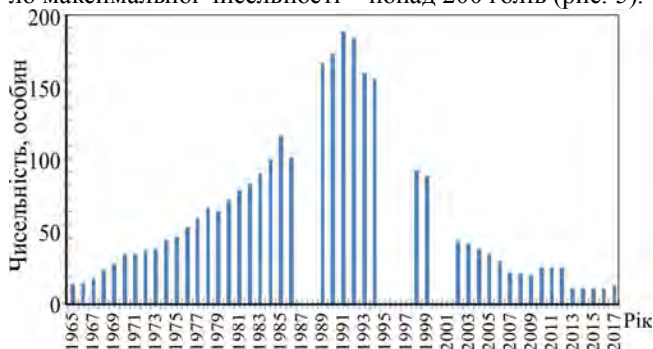

Рис. 5. Динаміка чисельності *Bison bonasus* в угіддях Волинської обл.

У динаміці зубра простежується загальна тенденція до зростання поголів'я протягом значного періоду (понад 20 років). Щорічний приріст змінювався від 2 (1999 р.) до 25,6 % (1981 р.), середньорічний приріст становив $11,6^{\pm 1,4}$ %. За 27-річний період (1965-1992 рр.) зареєстровано роки зменшення (1979 р.) або відсутності приросту (1971 р., 1986 р.). З 1992 р. зареєстровано зменшення чисельності, в середньому щорічно поголів'я зменшувалось на $17,5^{\pm 4,6}$ %. У 2016 р. обліковано тільки 12 голів. Дотепер недослідженими залишаються багато питань життєдіяльності виду, причини зменшення чисельності. За дев'ятирічний період (1991-1999 рр.) зареєстровано загибель з різних причин 15 особин. У

90-х рр. ХХ ст. Мінекобезпеки України дозволило селекційне полювання на старих, не репродуктивних зубрів, що могло сприяти браконьєрським полюванням (Smahol, Sharapa, & Khoietskyi, 2009). З 1991 по 1999 рр. іноземні мисливці добули 29 голів.

Дозволено добування зубрів у Білорусії. Так, у 2011 р. в угіддях країни добуто 14 голів, що становило 1,9 % від загальної чисельності субпопуляції. Однак полювання не призводить до зменшення поголів'я. Станом на 2016 р. у Білорусії чисельність зубра становила 1615 голів.

Лось (*Alces alces* L.) – у минулому звичайний вид фауни України, на початку ХХІ ст. зареєстровано зменшення популяції. У мисливських угіддях Волинської обл. найбільшої чисельності (понад 1,7 тис. голів) досягнув наприкінці ХХ ст. У другій половині ХХ ст. збільшення популяції лося в Україні спричинене міграцією з Білорусії, Росії, зменшенням чисельності вовка, наявністю достатньої кількості зимових кормів на вирубках після суцільних рубань лісу та ін.

З 1970 по 2017 рр. в угіддях області середньорічна чисельність становила $806,5^{\pm 57,3}$ голів, приріст – $8,7^{\pm 1,7}$ %. Сучасна чисельність становить близько 500 голів. З 1984 по 2007 р. в угіддях області добуто 1178 лосів (рис. 6).

Рис. 6. Чисельність та добування *Alces alces* у мисливських угіддях Волинської обл.

У середньому відстріл становив $4,9^{\pm 0,9}$ %, у 80-х і на початку 90-х років ХХ ст. обсяги добування були більшими і становили в середньому $8,3^{\pm 0,6}$ % поголів'я. Лань (*Cervus dama* L.) – середземноморський вид, акліматизований в Україні. Для розведення лані придатні широколистяні та мішані ліси з густим підліском і трав'яним вкриттям, що чергуються з луками і полями. На терени України, для розведення у вольєрах, лань завозили вже в середньовіччі (Delehan, Delehan, & Delehan, 2005). У 2016 р. завезено на Волинь та утримується у мисливських угіддях ТзОВ "Веста М".

Висновки. Із семи видів ратичних у мисливських угіддях Волинської обл. найчисельнішими є сарна європейська і дика свиня. Чисельність ратичних звірів менша за оптимальну, за винятком дикої свині, поголів'я якої більше за оптимальну на 20 %. Однак низька щільність сарни і дикої свині свідчить про необхідність збільшення місткості мисливських угідь шляхом проведення біотехнічних заходів, а також ретельніших розрахунків оптимальної чисельності цих видів мисливських угідь області.

Інтродукованими видами є олень плямистий і лань. Олень плямистий акліматизовано в 60-х роках ХХ ст., але чисельність виду є незначною. У 2016 р. лань тільки завезено в угіддя області, процес акліматизації виду триває (Khoietskyi, 2013).

Потрібно вжити термінових заходів із встановлення чисельності, поширення та життєдіяльності лося у мисливських угіддях області. На сьогодні субпопуляція зубра перебуває у критичному стані та потребує невідкладних заходів, спрямованих на збереження та збільшення чисельності виду. Необхідно розробити регіональну програму із відновлення субпопуляції зубра у Волинській обл. із залученням коштів Міністерства екології та природних ресурсів України, користувачів угідь, на території яких перебувають тварини.

Перелік використаних джерел

- Adamovich, V., & Ojcis, I. (1963). Prichiny gibeli kosuli v Volynskoy oblasti. *Ohota i ohotniche hozjajstvo*, 4, 19–23. [in Russian].
- Bondarenko, V. D. (1996). Myslyvtsi i dychyna – koho bilshe?. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal*, 3, 8–9. [in Ukrainian].
- Delehan, I. V., Delehan, I. I., & Delehan, I. I. (2005). *Biolohiia lisovykh ptakhiv i zviriv*. Lviv: Polli. 599 p. [in Ukrainian].
- Khoietskyi, P. B. (2012). Lisomyslyvske hospodarstvo Zakhidnoho rehionu Ukrainy: istoriia rozvytku, suchasnyi stan, potentsial

- myslyvskeho fondu. *Doctoral dissertation for Agricultural Sciences (06.03.03 – Silvics and forestry)*. Lviv. 550 p. [in Ukrainian].
- Khoietskyi, P. B. (2013). *Sarna yevropeiska (Capreolus capreolus L.) v myslyvskykh uhiddiakh Lvivshchyny: monohrafiia*. Lviv: Spolom. 224 p. [in Ukrainian].
- Litus, I. E. (1986). *Akklimatizacija dikih zhyvotnyh*. Kyiv: Urozhaj. 186 p. [in Russian].
- Novikov, R. (2014). Postril – kulminatsiia znan i dosvidu. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal*, 4, 25–27. [in Ukrainian].
- Rudyshyn, M. P., Murskyi, H. M., & Tatorynov, K. A. (1987). *Ratsionalne vedennia myslyvskeho hospodarstva*. Lviv: Kameniar. 181 p. [in Ukrainian].
- Smahol, V. M., Sharapa, O. S., & Khoietskyi, P. B. (2009). Dynamika chyselnosti zubra (*Bison bonasus* L.) v uhiddiakh derzhavnoho pidpriemstva "Myslyvske hospodarstvo "Zvirivske". *Scientific Bulletin of UNFU*, 19(8), 73–80. [in Ukrainian].
- Tatorynov, K. A. (1973). *Fauna khrebetnykh Zakhodu Ukrainy*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoho un-tu. 257 p. [in Ukrainian].
- Yevtushkevskiy, M. N. (2009). *Pliamystyi olen (Servus nippon hertulorum Swinhoe, 1864) v Ukraini ta za yii mezhamy*. Kyiv: Vyd. dim "Eko-inform". 191 p. [in Ukrainian].

О. Н. Похалюк

Національний лесотехнічний університет України, г. Львів, Україна

АНАЛИЗ ЧИСЛЕННОСТИ КОПЫТНЫХ ВИДОВ В ОХОТНИЧЬИХ УГОДЬЯХ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Исследовано состояние популяций семи видов копытных в охотничьих угодьях Волынской обл. Популяция косули насчитывает 7,5 тыс. голов, что составляет 88,2 % оптимальной. С 1984 по 2015 гг. в угодьях области добыто 6723 особей, среднегодовой отстрел – 220^{±20} голов. С 1966 по 2017 гг. численность дикой свиньи изменялась от 1,29 тыс. (в 1966 г.) до 4,2 тыс. голов (1980 г.). Численность составляет около 3 тыс. голов и превышает оптимальную на 20 %. С 1989 по 2015 охотниками Волыни добыто 4351 дикую свинью. Численность оленя благородного незначительна и составляет более 300 особей. В 1965 г. в Волыньскую обл. завезли зубра щ Беловежской Пуши (Белоруссия). Вид успешно акклиматизировался, поголовье увеличивалось и в 90-х годах XX в. достигло максимальной численности – более 200 голов. С 1992 г. зарегистрировано уменьшение субпопуляции и в 2016 г. учтено 12 голов. В 1961 г. оленя пятнистого впервые завезено в Волыньскую область. С 1992 по 2017 среднегодовая численность составляла 372,9^{±36,2} особей, за анализируемый период в угодьях области добыто 230 голов, среднегодовой отстрел составлял 10 особей. Лось наибольшей численности (более 1,7 тыс. голов) достиг в конце XX в. Современная численность составляет около 500 голов. С 1984 по 2007 гг. в угодьях области добыто 1178 лосей. В 2016 лань завезена на Волынь и содержится в охотничьих угодьях ООО "Веста М".

Ключевые слова: копытные виды; численность; прирост популяции; отстрел; Волыньская область.

O. M. Pokhaliuk

Ukrainian National Forestry University, Lviv, Ukraine

ANALYSIS OF THE NUMBER OF UNGULATES IN THE HUNTING GROUNDS OF THE VOLYN REGION

The area of hunting grounds in the Volyn region is 1.453 million hectares, of which: forest land occupies 613 thousand hectares, which is 42.2 % of the total area of the hunting grounds, rangeland – 706.2 thousand hectares (48.6 %), wetlands – 134.0 thousand hectares (9.2 %). In the hunting grounds of the region, seven species of ungulates are found. The most common species is *Capreolus capreolus*. The current population size is 7.5 thousand individuals, which is 88.2 % of the optimum. During the period 1966-2017, the average annual number of roe deer has been 7.9^{±0.2} thousand individuals. From 1984 to 2015, 6,723 individuals were hunted in the lands of the region, with an average annual amount of taken animals being 220^{±20} individuals, which was 2.9^{±0.2} % of the total number of the animal population. The population size of *Sus scrofa* is smaller than that of the roe deer, but larger than other species of ungulates. From 1966 to 2017, the animal numbers have varied from 1.29 thousand (1966) to 4.2 thousand individuals (1980). The current population size is about 3 thousand individuals and exceeds the optimum by 20 %. From 1989 to 2015, the hunters in the Volyn region hunted 4.351 wild pigs, which was 6.2^{±0.5} % of the total number of the population. The number of *Cervus elaphus* is small and is a little larger than 300 individuals. From 1970 to 2017, the average annual number has been 378.9^{±31.4} individuals, and the average annual hunting was 4.2^{±0.6} individuals, which is 0.8^{±0.1} % of the total number of the population. In 1965, the *Bison bonasus* was introduced into the Volyn region from Belovezhskaya Pushcha (Belarus). The species got successfully acclimated, the numbers increased, and in the 1990 s reached the maximum – more than 200 individuals. The annual increment varied from 2 (1999) to 25.6 % (1981), the average annual increment was 11.6^{±1.4} %. Since 1992, there has been a decrease in the numbers, with an average annual decrease amounting to 17.5^{±4.6} %. In 2016, in the area of the region there were recorded 12 individuals. In 1961, the *Cervus nippon* was first introduced into the Volyn region in the present-day lands of the State Enterprise Zvirivske game husbandry. The species got successfully acclimated in the lands of the game husbandry and in the 1980 s there were about 300 deer. From 1992 to 2017, an increase in the animal numbers was recorded, the average annual number for the analyzed period has been 372.9^{±36.2} individuals, the average annual increase is insignificant – 9.7^{±1.6} %. During the period 1992-2017, in the lands of the region, 230 individuals have been hunted, the average annual hunting being 10 individuals, which averages 3.5^{±0.5} % of the total number of the animals. The *Alces alces* reached the largest numbers (more than 1.7 thousand individuals) at the end of the last century. From 1970 to 2017, in the lands of the region, the average annual number of the animals has been 806.5^{±57.3} individuals, the increase being 8.7^{±1.7} %. The current population size is about 500 individuals. During the 1984-2007 period, 1,178 elks were hunted in the lands of the region. The average hunting was 4.9^{±0.9} %. In 2016, the *Cervus dama* was introduced into the Volyn region and is kept in the hunting grounds of the Vesta M, LLC.

Keywords: ungulates; numbers; population growth; hunting; Volyn region.